

Горан Н. Бошкових

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сретен М. Југовић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ПРАВНО-ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ ОДУЗИМАЊА ИМОВИНЕ СТЕЧЕНЕ КРИМИНАЛОМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ*

Сажетак

Последице које собом носи организован криминал, не произлазе само из конкретних криминалних радњи, већ су оне далекосежне и огледају се у могућности његовог утицаја на доношење државних одлука у сфери економије или политике, па чак и на међународне односе у целини. Теза је аутора да је стицање финансијске користи један од основних мотива за вршење тешких кривичних дела, а да нелегално стечена средства служе за финансирање нових криминалних активности, или се *перу* у циљу инфилтрације у легалне економске токове, чиме се остварује не само економска, већ најчешће и политичка моћ организованих криминалних група. У том контексту, аутори посебно апострофирају неопходност одузимања имовине стечене криминалом, као мере *sui generis*, која је моћно средство слабљења финансијске базе криминалних структура, којом се онемогућава њихово активно деловање и стратешки *руше* економске полуге моћи организованог криминала. Коначно, у раду се дају и конкретни предлози за јачање институционалних капацитета у борби

* Рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта бр. 179045, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

против организованог криминала и повећање нивоа ефикасности система одузимања имовине стечене криминалом.

Кључне речи: организовани криминал; нелегални приход; економска моћ; одузимање имовине

Имовински мотивисане криминалне активности, по својој природи су изразито динамичне и у свом карактеру испољавају особине променљивости, мобилности, диверзификације и умрежавања. Разуме се, све то не би било могуће да у основи таквих активности не стоје огромни криминални ресурси (профити), који се великом брзином увећавају.¹⁾ Тако јаки токови *прљавог* новца поспешују напредовање и ширење самог криминала, уз огроман број негативних друштвено-економских последица. С друге стране, такви облици криминала су високо резистентни на реакције државе, што се рефлектује кроз логичну матрицу, да што је већа економска моћ криминалних структура то су оне отпорније на различите моделе супротстављања.

Већи финансијски потенцијал криминалних организација увећава и њихову способност да се инфилтрирају у легалне економске токове и да успостављају интензивне коруптивне релације са представницима политичке и државне власти. Криминалне структуре најчешће настоје да користе легалне економске токове да би прикриле сопствену криминалну делатност, порекло и постојање нелегално стечене имовине. Наиме, организовани криминал је у савременим условима инволвиран у велики број легалних и илегалних активности из којих извлачи огромне количине новца уз релативно мало ризика.²⁾ Управо та веза између перманентног стицања екстра-профита и минималних ризика представља темељ на коме криминалне структуре дугорочно граде своју империју богатства.

1) Глобалне процене прихода стечених криминалом у 2009. години износе 3,6% светског бруто друштвеног дохотка (БДП) или 2.100 милијарди долара. С друге стране, процене износа *опраног* новца указују на износ од 1.600 милијарди долара или 2,7% БДП-а. UNODC, *Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes*, Vienna, 2011, стр. 127.

2) Припадницима организованог криминала потребан је легалан приход да би прикрили свој прави посао, а у снабдевању илегалних добара и услуга постоји потреба за местима за трговину тако да се користе радње, барови и ресторани за покриће активности повезаних са прањем новца. Gianluca Fiorentini, Organized crime and illegal markets, Bouckaert, Boudewijn and De Geest, Gerrit (eds.), *Encyclopedia of Law and Economics, Volume V. The Economics of Crime and Litigation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2000, стр. 448, <http://encyclo.findlaw.com/8400book.pdf>, 14/12/2015.

Обим прихода који су продукт криминалних активности постали су предмет посебног интересовања не само државних истражних органа, већ и научних истраживача, настојећи да дефинишу њихову природу и кривично-правни третман. У том контексту формулација *age of proceeds*, осликава фокус криминалне политике и кривично-правне заштите у модерном времену који се усмерава према свакој оствареној економској добити из криминалне активности, као главном криминалном ресурсу.³⁾ Да би се „ушло у траг“ имовини која би могла бити стечена кривичним делима, неопходно је водити финансијску истрагу, која се покреће против власника када постоје основи сумње да поседује знатну имовину проистеклу из кривичног дела.⁴⁾ У том смислу, блокирање, заплена и трајно одузимање криминалне добити као вид перманентне депривације, широко су прихваћени као ефективне мере у сузбијању имовински мотивисаног криминала, посебно организованог, јер сама примена кривичних санкција према експонентима криминалних структура, показало се, не значи аутоматски и престанак њихове криминалне делатности.

1. ЕКОНОМСКА ПРИРОДА ДЕЛОВАЊА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Посматрајући из економског аспекта циљ организованог криминала је максимизирање профита и редуковање ризичних ситуација, по узору на начин поступања легалних економских корпорација, сем што криминална организација, поред укључености у политичку корупцију, користи принуду у осигуравању ексклузивног утицаја на датом тржишту.⁵⁾ По овом схватању, одавно је прихваћен став да се „бизнис“ организованог криминала састоји у испоручивању недопуштених производа и пружању илегалних услуга на нелегалном тржишту. Наиме, организованим криминалом *генеришу* се значајне суме криминалних прихода, потом, нелегална средства се трансферишу, улажу, *мешају* са легалним средствима или се на други начин инфилтрирају у

3) Mary Michelle Gallant, *Money Laundering and The Proceeds Of Crime: Economic Crime and Civil Remedies*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2005, стр. 2.

4) Ђорђе Игњатовић, Милан Шкулић, *Организовани криминалитет*, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 332.

5) Thomas Schelling, „What is the Business of Organized Crime?“, *Journal of Public Law*, Emory University Law School, Atlanta, vol. 20, No. 1, 1971, стр. 71.

легалне економске токове, што у крајњој истанци може да има за последицу огромне штете проузроковане овим видом криминалних активности.⁶⁾

Криминалне организације врло често имају способност да креирају тржиште, односно да развију потребу за производима и услугама које пружају. Нелегално (*криминално*) тржиште најчешће обухвата тржиште: нелегалне робе, њихову производњу, трговину и поседовање; нелегалну трговину легалним робама и нелегално пружање услуга.⁷⁾ Суштински, организовани криминал представља резултат динамике илегалног тржишта, јер шта је организовани криминал без организовања неке врсте незаконите трговине, без продаје и куповине забрањених добара и услуга у једном организованом миљеу – ништа.⁸⁾ Тако, мафија и криминалне групе своје активности, по правилу шире и на процес *производње и дистрибуције* широког спектра производа и услуга, како у легалним, тако и илегалним областима – од трговине наркотицима, илегалне коцке, грађевинских активности, до инвестиционог банкарства.⁹⁾

Диверзификација организованог криминала у сферу легалног пословања све је више присутна. Формирањем легалних пословних ентитета (посебно финансијских) и применом сложених пословних структура, пере се незаконито стечени новац, прикрива идентитет стварног власника и спроводе различити пословни интереси. На међународном плану, моћне криминалне групе стратешки купују предузећа у одређеним секторима, великим количинама прљавог новца успостављају монополистички положај, манипулишу ценама одређених добара и услуга и утичу

-
- 6) На пример, према подацима вредност глобалних прихода стечених трговином наркотицима процењује се на 0,6% БДП-а за 2009. годину, док је средња вредност трошкова узрокованих њиховом употребом (на основу података из 12 земаља Северне Америке, Европе, Јужне Америке и Океаније) на нивоу 1,2% БДП-а, или 700 милијарди долара. Дакле, доступни подаци указују да су ови трошкови заправо двоструко виши у односу на приходе стечене организованим криминалом. UNODC, *Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes*, Vienna, 2011, стр. 129.
- 7) Anton Weenink, Sander Huisman, Franca Van der Laan, *Crime without frontiers: Crime Pattern Analysis Eastern Europe, 2002–2003*, Landelijke Politiediensten, Driebergen Korps, 2004, стр. 32.
- 8) Petrus Van Duyne, „Organized Crime, Corruption and Power”, *Crime, Law and Social Change*, Springer, London, no 3, 1997, стр. 203.
- 9) Ernesto Savona, Michele Riccardi, ed., *From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe*, Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio, 2015, стр. 33.

на економску политику држава. Организовани криминал се све више фокусира на преузимање пословних активности које представљају срж привреде сваке земље, с циљем стицања огромних профита и коришћења економске моћи као полуге против државних органа, али и за стицање политичке моћи која им омогућава инфилтрацију у све поре државне структуре.¹⁰⁾

Према сазнањима *Савета Европе*, употреба легалних комерцијалних структура од стране организованих криминалних група може да служи у различите сврхе – као покриће или заштита за њихове илегалне активности; да обезбеди логистичку подршку и остале услуге криминалним активностима; да олакша прање новца; да послужи као веза са јавним властима и осталим легалним структурама друштва; да омогући учествовање у јавним набавкама; да се прошири асортиман пословних интереса; да се контролише или монополише тржиште, итд.¹¹⁾ Затим, још једна последица постојања огромних прихода стечених криминалом, чак и легално инвестираних, огледа се у томе што ће криминалне групе покушати да употребе своју финансијску моћ с циљем корупције власти и стицања додатних погодности за своја легална предузећа, истискујући при том са тржишта своје легалне конкуренте.¹²⁾

Уколико је друштво суочено са распрострањеном корупцијом услед постојања снажних и развијених криминалних структура, долази до пада кредибилности и ауторитета државе и државних институција. Институције које су еродирале корупцијом, слаба су препрека интересима разгранатих криминалних структура, јер корумпирани експоненти власти немају довољно ни ауторитета, али ни морала, да се ефикасно супротставе криминалцима, који користе актуелно стање за незаконито богаћење.¹³⁾ Додатан проблем проистиче из могућности организова-

10) Према неким извештајима, *италијанска мафија* је постала *италијанска банка број један*, са средствима која прелазе вредност од 65 милијарди долара, те да више од 200.000 предузећа зависи од њиховог кредитирања, чиме мафија остварује *онсаду* над привредом ове земље и утиче на економске и политичке токове. James Mackenzie, *Mafia now "Italy's No.1 bank" as crisis bites*, Reuters, 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/01/10/us-italy-mafia-idUSTRE8091YX20120110>, 15/11/2015.

11) Council of Europe (2004). *Organized Crime Situation Report 2004 – Focus on the threat of cybercrime*, Strasbourg, 2004, стр. 43.

12) UNODC, *Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes*, Vienna, 2011, стр. 130.

13) Горан Бошковић, Сретен Југовић, „Корупција у јавној управи Републике Србије – специфичности и институционални механизми за спречавање“, *Српска политичка мисао*,

них криминалних група да генеришу довољне количине капитала намењеног корумпирању политичких група, попут финансирања изборних кампања у циљу формирања *пријатељске власти*. Другим речима, криминалне организације, улагањем својих средстава у легални сектор, могу обезбедити такву економску и политичку моћ која ће бити способна да ослаби социјалну свест, колективне етничке стандарде и, на крају, демократске институције друштва.

Слична ситуација је и у Србији где корени нове *економске елите* сежу у прошлост и деведесете године XX века, када је зачет процес *криминализације* друштва.¹⁴⁾ У условима међународних санкција развијени су алтернативни механизми снабдевања тржишта дефицитарним робама под контролом служби безбедности, и појединих политичара, уз активно учешће криминалних структура. Ове алтернативне моделе снабдевања тржишта пратили су и алтернативни платни механизми, који су развијени кроз оснивање или учешће у управљању банкама или привредним субјектима на Кипру и другим офшор центрима, а омогућавали су прикривање злоупотреба. Робне и новчане токове, који су текли *сивим* каналима, контролисале су криминалне структуре инфилтриране у све поре економских односа. Овај тренд се наставио и након промене носилаца власти 2000. године, само сада су те криминалне структуре почеле да користе исте механизме и везе заједно са корумпираним експонентима *нове* власти.¹⁵⁾

Према томе, криминалне организације користе економску моћ и за инфилтрацију у политички систем финансирањем политичких структура, а тиме и стицање политичке моћи која се повратно користи за повећање економске снаге криминалних организација. Коришћењем легалних пословних структура организовани криминал прихвата правила понашања у пословном свету и прилагођава своју организацију новим захтевима, што

Институт за политичке студије, Београд, број 3, год. 22, vol. 49, 2015, стр. 143.

14) Branislav Simonović, Goran Bošković, „Symbiosis of Politics, the Shadow Economy, Corruption, and Organized Crime in the Territory of the Western Balkans – The Case of the Republic of Serbia”, Edelbacher M., Kratcoski P.C. & Dobovšek B. (eds.). *Corruption, Fraud, Organized Crime, and the Shadow Economy*, CRC Press, New York, 2015, стр. 119.

15) У Националној стратегији за борбу против организованог криминала из 2009. године процењује се да у Србији делује више организованих криминалних група које су регионално повезане, као и да је њихов утицај веома штетан на привредни и економски развој Србије. Наиме, основни метод њиховог деловања је улагање великих сума нелегално стеченог новца у легалне токове, као и корумпирање припадника државне администрације, како би се дошло до заштићених информација. Национална стратегија за борбу против организованог криминала, *Службени гласник Републике Србије*, број 23/2009, стр. 3.

у крајњем може довести до тога да криминалне организације постану сличне легалним пословним организацијама. Међутим, такве *нове* криминалне организације, осим што користе методе деловања легалних пословних организација, задржавају и пређашње методе (корупција, насиље, уцене и др.), што их чини опаснијим за друштво. Њихове амбиције крећу се од вршења утицаја на локалну власт, до обликовања државе и редефинисања њених функција, у циљу остварења криминалних профита и незаконите моћи.

2. ПРАВНИ ОКВИР (ОСНОВ) ЗА ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНЕ СТЕЧЕНЕ КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Средином осамдесетих година XX века на глобалном плану дошло је до заокрета у стратешком приступу супротстављања организованом криминалу, којим су тежишне активности усмерене на одузимање средстава стечених криминалном делатношћу, те онемогућавању укључивања таквих средстава у легалне финансијске токове.¹⁶⁾ Наиме, базична сврха одговарајућег институционалног и правног оквира у домену супротстављања имовински мотивисаних криминалних активности јесте ефикасно спречавање могућности стицања профита од криминала и вршења кривичних дела.¹⁷⁾ У односу на модел конфискације прави се разлика

16) У принципу, такав приступ се заснивао на неколико основних поставки: прва, пошто је стицање имовине на нелегалан начин основни мотив деловања организованог криминала, њено одузимање ће утицати на смањење мотивације код преступника уколико се покаже реалном претња да ће, без обзира на све напоре усмерене на прикривање, остати без незаконитих прихода; друга, одузимање нелегално стечене имовине делује превентивно на могућност инфилтрације *прљавог* новца у легалну економију, пре свега новца моћних криминалних организација; трећа, на овај начин се одузимају нелегално стечена средства која се могу користити у вршењу других кривичних дела; на крају, четврта поставка је моралне природе – никоме се не може дозволити да остварује зараду криминалном делатношћу. Thomas Naylor, A critique of follow-the-money methods in crime control policy. *Crime, Law and Social Change*, 32, 1999, str. 10.

17) На основу закључака Европског самита, одржаног у Тампереу 1999. године, посвећеног спречавању криминала, у 2000. години је Савет министара за правду и унутрашње послове Европске уније усвојио Стратегију за превенцију и контролу организованог криминала у којој се препоручује одузимање имовине стечене криминалом, јер стицање противправне финансијске користи представља основни мотив за вршење најтежих кривичних дела. Види шире, у: „Мирослав, Врховшек, Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела у сузбијању криминала – важна карика у систему борбе против организованог криминала”, *Безбедност*, МУП Р Србије, Београд, 52(2), 2010, стр. 7–40.

између конфискације инструменталија криминала, затим, конфискације *objectum sceleris* и конфискација укупне криминалне добити – *proceeds of crime*.¹⁸⁾

До усвајања првог Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела¹⁹⁾ у Републици Србији 2008. године, сегмент борбе против имовински мотивисаних криминалних активности остваривао се инструментима постојећег кривично-правног система, а пре свега путем правног института одузимања имовинске користи. У суштини овај Закон представља новину у области друштвене контроле криминалитета и испуњење обавеза проистеклих из потврђених међународних уговора. Важно је имати у виду да су методе деловања на криминалну имовину, по свом правном режиму *in rem*, што значи да су усмерене на ствари (и објекте) криминалне имовине; да су кривичне методе одузимања имовине, по свом карактеру *in personam*, тј. усмерене су на лица која располажу таквом имовином, што је случај и са законским решењима у овој области у Србији.

Други, и тренутно важећи Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела²⁰⁾ усвојен је 2013. године. У члану 2. Закона прописана су кривична дела на која се он примењује, а то су кривична дела: 1) организованог криминала; 2) отмица; 3) приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. ст. 2. и 3. Кривичног законика); 4) против имовине (члан 205. ст. 2. и 3, члан 206. став 2, члан 208. став 4, члан 208б став 3, члан 214. ст. 3. и 4. и члан 217. став 3. Кривичног законика); 5) против привреде (члан 223. став 3, члан 224. став 2, члан 225. став 3, члан 226. став 2, члан 227, члан 229. ст. 2. и 3, члан 230. став 2, члан 231. ст. 2. до 4, члан 234. став 3, члан 234а став 3, чл. 236. и 237. Кривичног законика); 6) неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога (члан 246. ст. 1. до 3. Кривичног законика); 7) против јавног реда и мира (члан 348. став 3. и члан 350. ст. 2. и 3. Кривичног законика); 8) против службене дужности (члан 359. став 3, члан 363. став 3, члан 364. став 3, члан 366. став 5, члан 367. ст. 1. до 3. и ст. 5. и 6. и члан 368. ст. 1. до 3. и став 5. Кривичног законика); 9) против човечности и

18) Guy Stessens, *Money laundering, A New International Law Enforcement Model*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, стр. 30.

19) *Службени гласник Републике Србије*, број 98/2008.

20) *Службени гласник Републике Србије*, број 32/2013.

других добара заштићених међународним правом (члан 372. став 1, члан 377, члан 378. став 3, члан 379. став 3, чл. 388. до 390. и члан 393. Кривичног законика).²¹⁾

У процесном смислу, одузимање имовине је уређено тако да захтева прецизно утврђивање несразмере између вредности незаконито стечене имовине и нивоа легалних прихода окривљеног у кривичном поступку. Ефикасност таквог приступа обезбеђује и процесна чињеница да је *терет доказивања* о пореклу имовине на окривљеном, а сва имовина која у том смислу није поткрепљена одговарајућим доказима може постати предмет одузимања. У односу на природу одузимања имовине стечене кривичним делима специфична природа овог института заснива се на аргументацији да се смисао одузимања имовине проистекле из кривичног дела не проналази у репресији, већ у заснивању на идеји правичности, односно начелу да нико не може задржати оно што је прибавио кривичним делом, односно на ресторативној природи овог модела одузимања имовине.²²⁾ У том смислу поменути институт само наликује институту одузимања имовинске користи стечене кривичним делом, док његову праву природу испуњава садржај једне, сасвим специфичне, *sui generis* мере.²³⁾ Према томе, код ове мере долази до комбиновања ретрибутивног и реститутивног елемента, односно превентивног и пунитивног елемента, али и до заштите интереса повређење стране (оштећеног) чиме се испољава специфичност овог правног механизма.

Органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином проистеклом из кривичног дела су јавни тужилац, суд, јединица Министарства унутрашњих послова (МУП) надлежна за финансијску истрагу и Дирекција за управљање одузетом имовином. Јединица за финансијску истрагу МУП-а открива имовину

21) За кривична дела из члана 134, члана 185. ст. 2. и 3, члана 205. став 3, члана 206. став 2, члана 214. став 4, члана 217. став 3, члана 227, члана 230. став 2, члана 231. ст. 3. и 4, члана 234а, став 3, чл. 236. и 237, члана 348. став 3, члана 350. ст. 2. и 3, члана 366. став 5, члана 367. ст. 1. до 3. и ст. 5. и 6, члана 368. ст. 1. до 3. и став 5, члана 372. став 1, члана 377, члана 378. став 3, чл. 388. до 390. и члана 393. Кривичног законика одредбе овог закона примењују се ако имовинска корист прибављена кривичним делом, односно вредност предмета кривичног дела прелази износ од милион и петсто хиљада динара.

22) Види шире, у: Горан Илић, Бранко Николић, Миодраг Мајић, М., Ђовани Мелило, *Коментар Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела са прегледом релевантних међународних докумената, упоредноправних решења и праксе Европског суда за људска права*, ОЕБС Мисија у Србији, Београд, 2009.

23) Оливер Лајић, „О правној природи института одузимања имовине проистекле из кривичног дела”, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, број 2, Правни Факултет, Нови Сад, 2010, стр. 353.

проистеклу из кривичног дела и врши друге послове, у складу са тим законом, по службеној дужности или по одлуци јавног тужиоца или суда, а државни и други органи, организације и јавне службе дужни су да без одлагања Јединици доставе тражене податке (члан 6 и 7). У оквиру овлашћења којима располаже Јединица за финансијске истраге налазе се овлашћења која проистичу из тог закона, али и класична полицијска овлашћења прилагођена специфичностима финансијских истрага, намењена прикупљању доказних информација или предузимању радњи које имају искључиво криминалистички значај.²⁴⁾

Финансијску истрагу наређује и њоме руководи јавни тужилац када постоје основи сумње да власник поседује знатну имовину проистеклу из кривичног дела (члан 17 и 19). У финансијској истрази прикупљају се докази о имовини, законитим приходима и трошковима живота окривљеног, окривљеног сарадника или оставиоца, докази о имовини коју је наследио правни следбеник, односно имовини и накнади за коју је имовина пренета на треће лице.²⁵⁾ Посебно је значајна законска могућност да се финансијском истрагом обухвати и имовина пренета на треће лице, што је одговор на готово устаљену праксу криминалних кругова да формално пренесе имовину на трећа лица која су им позната или са којима су повезана на различите начине.²⁶⁾

Тужилац може наредити финансијској организацији да Јединици за финансијске истраге достави податке о стању пословних и личних рачуна и сефова власника и наложити тој Јединици да врши аутоматску обраду података о стању пословних и личних

24) Реч је пре свега о овлашћењима која су утврђена Законом о кривичном поступку (ЗКП-ом), Законом о полицији и другим законима из режима сузбијања организованог криминала. Више о обележјима полицијских овлашћења: С. Југовић, „Обележја управних овлашћења полиције – полицијских овлашћења“, *NBP*, Vol. XII, No. 2, Београд, 2008, стр. 73 – 82.

25) Финансијска истрага се најчешће реализује на два начина – први је познат као *анализа нето вредности* и користи се када осумњичени има имовину која привлачи пажњу, док се други дефинише као *анализа извора и примене средстава* и примењује се када осумњичени има видно изражене потрошачке навике. George Manning, *Financial investigation and forensic accounting*, CRC Press, Boca Raton, 2005, стр. 98.

26) Поред тога, Јединица за финансијске истраге МУП-а прикупља доказе на захтев тужиоца или по службеној дужности и може ангажовати стручно лице или институцију, ради пружања стручне помоћи. Државни и други органи, организације и јавне службе дужни су да Јединици омогуће приступ и преузимање података из њихових електронских база, као и увид и доставу предмета који могу послужити као доказ. На захтев Јединице, физичка и правна лица која држе доказе о изворима стицања прихода и имовине, дужна су да их предају без одлагања, ако би се вероватно на основу њих може идентификовати имовина проистекла из кривичног дела.

рачуна и сефова власника. Када постоји опасност да би касније одузимање имовине проистекле из кривичног дела било отежано или онемогућено, јавни тужилац може захтевати њено привремено одузимање, а ако постоји опасност да ће власник располагати том имовином пре судске одлуке, тужилац може забранити располагање имовином и наредити привремено одузимање покретне имовине до судске одлуке, а најдуже три месеца (члан 23). Суд на захтев тужиоца одређује привремено одузимање имовине ако постоји основана сумња да је физичко или правно лице извршило кривично дело због којег се примењује овај закон и да је имовина власника проистекла из кривичног дела, ако вредност имовине прелази износ од милион и петсто хиљада динара и ако постоје разлози који оправдају потребу за привременим одузимањем (члан 25).

Јавни тужилац подноси захтев за трајно одузимање имовине проистекле из кривичног дела у року од три месеца од дана достављања правоснажне пресуде којом је утврђено да је учињено кривично дело на које се примењују одредбе овог Закона (члан 38). У правном погледу ово је кривична (криминална) конфискација (*conviction-based confiscation*) и то је онај облик конфискације који је, заправо, део кривичног поступка и у непосредној је вези не само са извршењем кривичног дела, већ и са кривичном осудом (осим овог модела постоје и *non-conviction based confiscation* који се често назива цивилном, односно грађанском конфискацијом, као и административна конфискација.²⁷⁾ Значи, кривична конфискација се заснива на принципу *nulla poena sine crimen*, који најбоље одражава њену правну природу.

Можемо закључити да је одузимање имовине стечене кривичним делима, у ствари, прво и најважније правно средство за депривацију имовинских права извршилаца кривичних дела и илегалних профита које су стекли вршењем криминалних радњи. У правном смислу одузимање имовине стечене криминалом је засновано на идеји *status quo ante*, односно намери да се извршиоци кривичних дела врате у стање у каквом су били пре извршења дела у погледу њихових животних услова и економског положаја.

27) Види шире, у: Peter Alldridge, *Money Laundering Law: Forfeiture, Confiscation, Civil Recovery, Criminal Laundering and Taxation of the Proceeds of Crime*, Hart Publishing, Oxford, 2003.

3. ДОМЕТИ (РЕЗУЛТАТИ) У ОДУЗИМАЊУ ИМОВИНЕ ПРОИСТЕКЛЕ ИЗ КРИВИЧНОГ ДЕЛА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Финансијска истрага обухвата испитивање финансијских аспеката профитно орјентисаних криминалних активности с циљем идентификације и документовања кретања криминалног профита за време трајања криминалних радњи.²⁸⁾ Апстрактно посматрано, за остваривање циљева сваке организације, па била она и криминална, потребна су финансијска средства – она се прибављају кроз вршење одређених делатности (законитих или незаконитих), затим се евидентирају, улажу и трансферишу, при чему као резултат таквих финансијских активности настају одређени *папирнати* трагови кроз разне форме документације. Такви трагови се могу открити употребом истражних техника које суштински *извиру* из финансијске администрације и рачуноводства.²⁹⁾ Ефикасна примена метода финансијске истраге омогућава откривање финансијских операција организованог криминала, лоцирање незаконито стечених средстава и стварање основе за покретање поступка њиховог одузимања.³⁰⁾

Анализа резултата финансијских истрага односно одузимања имовине проистекле из кривичног дела обухвата податке Дирекције за управљање одузетом имовином, Тужилаштва за организовани криминал и Јединице за финансијску истрагу, који се односе на примену мера утврђених Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела. Током анализе уочили смо да постоји различитост у методологији прикупљања података коју примењују државне институције задужене за ове послове и извесна недоследност и различитост појединих истоврсних података. Недостаци су уочени и у домену информационог менаџмента,

28) Историјски посматрано, најпознатији пример примене метода финансијске истраге у процесуирању преступника везује се за *Ал Капонеа* (Alphonse Gabriel Capone) и 1931. годину, када су овај метод и званично прихватили америчких судови. До шире примене метода финансијске истраге у борби против организованог криминала у САД-у долази са доношењем Закона о организацијама које се баве рекетом и корумпирањем (*Racketeer Influenced and Corruption Organization Act – RICO*) из 1970. године, који је ове методе прихватио као важно средство за борбу против организованог криминала, посебно у области доказивања незаконитих прихода. George Manning, *Financial investigation and forensic accounting*, CRC Press, Boca Raton, 2005, стр. 81.

29) Mary-Jo Kranacher, Richard Riley, Joseph Wells, *Forensic Accounting and Fraud Examination*, John Wiley & Sons, New Jersey, 2010, стр. 8.

30) Горан Бошковић, Дарко Маринковић, „Методи финансијске истраге у сузбијању организованог криминала”, *НБП – Журнал за криминалистику и право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, бр. 2, 2010, стр. 64.

транспарентности и доступности појединих податка које прикупљају надлежне државне институције.

У табели 1 дат је приказ података Тужилаштва за организовани криминал о спровођењу финансијских истрага и примени мера одузимања имовине проистекле из кривичног дела у Републици Србији за период од 1. марта 2009. до 2012. године. Према наведеним подацима укупан број донесених наредби за покретање финансијских истрага у овом периоду је 701 (просечно годишње 175), а укупан број донесених наредби о забрани располагања имовином 29 (просечно годишње 7). Затим, укупан број поднесених захтева за привремено одузимање у посматраном периоду је 268, од тога је у потпуности усвојено 157 (59%) захтева, а делимично је усвојен 31 захтев (11%) и одбијено 80 захтева (30%). Предмет посебне анализе требало би да буду разлози одбијања поднесених захтева из аспекта ефикасности рада Јединице за финансијску истрагу и Јавног тужилаштва, међутим, због немогућности увида у списе појединих предмета ова анализа није вршена.

Табела 1

Подаци Тужилаштва за организовани криминал о спровођењу финансијских истрага и примени мера одузимања имовине проистекле из кривичног дела у Републици Србији за период од 1. марта 2009. до 2012. године.

Година	2009.	2010.	2011.	2012.	Укупно	Просек
Поднете наредбе за покретање финансијске истраге	197	147	189	168	701	175
Донете наредбе о забрани располагања имовином	2	16	4	7	29	7
Поднете наредбе за привремено одузимање	23	86	87	72	268	67
У потпуности усвојен захтев	6	51	51	49	157	39
Делимично усвојен захтев	1	16	6	8	31	8
Одбијен захтев	1	28	30	21	80	20
Поднети захтеви за трајно одузимање имовине	5	1	4	2	12	3
У потпуности усвојен захтев	4	1	3	1	9	2
Делимично усвојен захтев	0	0	1	0	1	0.25
Одбијен захтев	1	0	0	1	2	0.5

Кад је реч о поднетим захтевима за трајно одузимање имовине у посматраном периоду, њих је знатно мање, свега 12, а од тога је у потпуности усвојено девет захтева (75%), делимично је усвојен један захтев (17%), а одбијено два захтева (8%). Уочавамо да је изузетно мали број захтева за трајно одузимање имовине, јер се захтев за трајно одузимање имовине проистекле из кривичног дела подноси у року од три месеца од дана достављања *правноснажне* пресуде, што нас упућује на закључак да је већина поступака још увек у току и да ефекти одузимања имовине простекле из кривичног дела делимично зависе и од дужине трајања кривичних поступака, који врло често у Србији трају веома дуго.

У домену рада Дирекције за управљање одузетом имовином у периоду од 1. марта 2009. до краја 2013. године, мере одузимања имовине проистекле из кривичног дела предузете су према 290 физичких лица против којих се воде поступци, и 24 правна лица, која су са њима повезана. Ови подаци посредно указују да су се криминалне структуре инфилтрирале у легалне економске токове и да контролишу одређени број предузећа.³¹⁾ Дирекција је добила 12 решења о трајном одузимању имовине, која је била привремено одузета и то: плац у Шилеровој улици у Земуну, који је закључком Владе додељен Министарству унутрашњих послова; 2 куће у Београду; 2 стана у Новом Саду, 1 је закључком Владе додељен Влади Аутомне покрајине Војводине; 114.440 евра; 8 станова у Београду; 1 апартман на Златибору, 5 ручних сатова (2 марке *Breitling*, 2 *Rolex* и 1 *Zenit*); 2 *AUDI A6*, *BMW X6*; кућа у Јазаку, Фрушка гора; Кућа у Врднику; 33 римска новчића 3-4. век; 17.000,00g златног накита и 11.034,00g злата финоће 999,9 изливеног у полуку.³²⁾

Највећи обим је привремено одузете имовине према подацима Дирекције, и то: непокретна имовина 51 кућа; 234 стана; 2

31) Истраживања спроведена у Белгији указују на то да 75% криминалних организација познатих полицији, које делују у тој земљи, у својој активности користе легалне пословне структуре. У 49,1% случајева то су легална привредна друштва која су основале криминалне организације које се баве легалним и нелегалним активностима. Paul Ponsaers, „What is so organized about financial-economic crime? The Belgian case”, *Crime, Law & Social Change*, 37, 2002, стр. 194.

32) Дирекција је у 14 предмета, на основу судских одлука вратила имовину, која јој је била поверена на управљање: 11 кућа; 16 станова; 11 локала/пословних простора; 7 аутомобила; 2 апартмана на Тари; 1 апартман на Златибору; 1 апартман на Копаонику; 1 привредно друштво; 230 ha пољопривредног земљишта; 455.000 евра; 40 ha каменолома у Пироту; 1 стовариште са асфалтном базом, сепарацијом и дробилицом у Пироту и пословну зграду у Пироту. У овим случајевима требало би анализирати појединачне предмете и утврдити разлоге због којих је враћена привремено одузета имовина и колико квалитетно су реализоване појединачне финансијске истраге.

пословне зграде; 6 стамбено пословних зграда; 67 локала; 61 гаража/гаражно место; 4 апартмана на Златибору; 49ha каменолома; 33ha пољопривредног земљишта; 2 хале и 2 бензинске пумпе са пратећим објектима; покретна имовина – 29 уметничких слика (аутори: Коњовић, Милуновић, Граовац, Месарош, Аларин, Возаревић итд.); око 2,500 гр златног накита и 16 ручних сатова; привредна друштва 27 привредних друштава на основу решења суда; 4 хотела; 5 ресторана; 1 бифе; 2/3 синдикалног одмаралишта у Хрватској и 1 аутобуска станица; новац од продаје покретне имовине 11.503.872,60 дин; од окривљених привремено одузето 82.413.988,79 дин; од закупа 78.000.000,00 дин; новац у девизама 11.180.070,92 EUR, 65.593,00 CHF и 41.671,79 USD; превозна средства – 368 аутомобила; 12 моторцикала; 1 шлепер са хладњачом; 8 камиона са приколицом; 1 брод – моторни тегљач; 3 аутобуса; 1 ауто цистерна; 1 камп кућица; 10 грађевинских машина; 11 комбија; 2 скутера за воду и 2 трактора.

На основу анализираних података можемо закључити да институт одузимања имовине стечене кривичним делима у Србији даје извесне резултате. Међутим, због ограничења у доступности и транспарентности податка, као и различитости методологије прикупљања не можемо доносити неке коначне оцене. За детаљнију анализу било би потребно креирати јединствену методологију прикупљања података, те затим упоредити процене обима криминалног профита са подацима о одузимању имовине проистекле из кривичног дела. Само на овакав начин можемо доћи до реалне слике у домену ефикасности одузимања имовине стечене криминалом.

4. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Будући да материјална добра имају примарни значај за криминалне организације, само деловањем на њихову имовину могуће је успешно се супротстављати криминалу. Наиме, поуздано се може устврдити да традиционалне кривичноправне санкције, па чак и вишедеценијске казне затвора нису тако узбуркале криминалну сцену, као одузимање имовине проистекле из кривичног дела. У том контексту, од круцијалног је значаја спровођење финансијских истрага, при чему треба инсистирати на истовремености са кривичном истрагом, па чак и могућности да финансијски истражитељи активно партиципирају од почетка у криминали-

стичким обрадама (проактивни модел), нарочито у ситуацијама организованог и економског криминала. Уколико би финансијска истрага ишла упоредо са кривичном, могао би предлог за одузимање имовине проистекле из кривичног дела представљати посебну тачку оптужнице. У том случају не би се морали водити дупли поступци, а могли би се користити и сви прикупљени докази везани за кривични поступак и истовремено доводити у везу са незаконито стеченом имовином, што би свакако омогућавало ефикасније вођење кривичног поступка.

Поред тога, посебно је значајно оснажити кадровске и техничке капацитете Јединице за финансијску истрагу и креирати специјалистичке програме за обуку и континуирано стручно усавршавање. Затим, током званичне комуникације надлежних државних институција често долази до компромитовања финансијске и кривичне истраге, *одливањем* информација. У том контексту, значајно би било интегрисати базе података различитих државаних органа у јединствен електронски систем, којем би приступ имала Јединца за финансијске истраге и друге безбедносне службе, што би омогућило знатне уштеде ресурса и њихову ефикасну алокацију у односу приоритете у криминалистичком раду.

Из аспекта праћења *финансијских трагова* значајно је побољшање система надзора међународног робног и новчаног промета, који би требало да омогући успостављање система пријављивања сумњивих трговинских активности, а које би се упоређивале са подацима о сумњивим новчаним трансакцијама, чиме би се остварио целовит увид у ток пословне активности појединих привредних субјеката повезаних са криминалним структурама. Такође, потребно је установити правила за смањење обима готовинских плаћања (креирање прописа који ограничавају трансакције у готовини нпр. до вредности од 1 000 евра), чиме се омогућава ефикасније праћење новчаних токова.

У области рада Дирекције за управљање одузетом имовином непходно је ангажовати економске експерте, како би се одузетом имовином располагало на најбољи могући начин, јер идеја законодавца није да се одузети капитал претвори у *мртви* капитал, који ће само производити још веће трошкове за државу (одржавања, располагања, управљања), већ напротив, да се одузетом имовином располаже са пажњом „доброг домаћина“, на начин да се очува супстанца и евентуално увећа капитал којим држава располаже. Врло често одузета имовина стоји неискоришћена, док

се не спроведе дуготрајан, строго формалан и компликован поступак, при чему долази до губитка њене вредности.

Креирање јединствене методологије прикупљања података о криминалу и истраживање обима, концентрације и дистрибуције криминалног профита, нужни су предуслови за креирање стратешких приоритета у овој области. Као и стварање базе података карактеристичних случајева прикривања порекла и постојања нелегално стечене имовине, али и случајева добре праксе одузимања имовине проистекле из кривчног дела, који би се користили у актуелним истрагама и у едукативне сврхе различитих државаних органа (семинари, стручно усавршавање, образовне институције).

Посебно је значајно интензивирати међународну полицијску сарадњу у области финансијских истрага, с фокусом на размену информација из база података Јединица за финансијске истраге у окружењу, јер постоји висок степен кохезије криминалних структура на овом географском простору. Нужно је развијање и модалитета међународне сарадње на стратешком и оперативном нивоу, те активна партиципација у раду међународних организација у свим фазама финансијске истраге. Наведене мере требало би да постану део стратегијских приоритета у домену супротстављања организованом криминалу, али и да имају своје отелотворење у пракси деловања надлежних институција, без којег нема резултата у борби против криминала.

ЛИТЕРАТУРА

- Alldrige Peter, *Money Laundering Law: Forfeiture, Confiscation, Civil Recovery, Criminal Laundering and Taxation of the Proceeds of Crime*, Hart Publishing, Oxford, 2003.
- Бошковић Горан, Маринковић Дарко, „Методи финансијске истраге у сузбијању организованог криминала”, *НБП – Журнал за криминалистику и право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, број 2, 2010, стр. 63–78.
- Бошковић Горан, Југовић Сретен, „Корупција у јавној управи Републике Србије – специфичности и институционални механизми за спречавање”, *Српска политичка мисао* број 3, год. 22, вол. 49, 2015, Институт за политичке студије, Београд, стр. 137–155.
- Van Duynе Petrus, „Organized Crime, Corruption and Power”, *Crime, Law and Social Change*, Springer, London, 3, 1997, стр. 201–238.
- Врховшек Мирослав, „Закон о одузимању имовине проистекле из кривчног дела у сузбијању криминала – важна карика у систему борбе против

- организованог криминала”, *Безбедност*, МУП Р Србије, Београд, 52(2), 2010, стр. 7–40.
- Gallant Mary Michelle, *Money Laundering and The Proceeds Of Crime: Economic Crime and Civil Remedies*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2005.
- Игњатовић Ђорђе, Шкулић Милан, *Организовани криминалитет*, Правни факултет, Београд, 2010.
- Илић Горан, Николић Бранко, Мајић Миодраг, Мелило Ђовани, *Коментар Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела са прегледом релевантних међународних докумената, упоредноправних решења и праксе Европског суда за људска права*, ОЕБС Мисија у Србији, Београд, 2009.
- James Mackenzie, *Mafia now “Italy’s No.1 bank” as crisis bites*, Reuters, 2012, http://www.reuters.com/article/2012/01/10/us-italy-mafia-idUSTRE8091YX20120110_15/11/2015.
- Југовић, Сретен, „Обележја управних овлашћења полиције – полицијских овлашћења“, *NBP*, Vol. XII, No. 2, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2008, стр. 73 – 82.
- Kranacher Mary-Jo, Riley Richard, Wells Joseph, *Forensic Accounting and Fraud Examination*, John Wiley & Sons, New Jersey, 2010.
- Лајић Оливер, „О правној природи института одузимања имовине проистекле из кривичног дела“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Правни Факултет, Нови Сад, број 2, 2010, стр. 349–362.
- Manning George, *Financial investigation and forensic accounting*, CRC Press, Boca Raton, 2005.
- Naylor Thomas, „A critique of follow-the-money methods in crime control policy“, *Crime, Law and Social Change*, Springer, London, 32, 1999, стр. 9–31.
- Ponsaers Paul, „What is so organized about financial–economic crime? The Belgian case“, *Crime, Law& Social Change*, Springer, London, 37, 2002, стр. 191–201.
- Savona Ernesto, Riccardi Michele, ed., *From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe*, Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio, 2015.
- Simonović Branislav, Bošković Goran, „Symbiosis of Politics, the Shadow Economy, Corruption, and Organized Crime in the Territory of the Western Balkans – The Case of the Republic of Serbia. – In: Edelbacher M., Kratcoski P.C. & Dobovšek B. (eds.). *Corruption, Fraud, Organized Crime, and the Shadow Economy*, CRC Press, New York, 2015, стр. 110–122.
- Stessens Guy, *Money laundering, A New International Law Enforcement Model*. Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- Schelling Thomas, „What is the Business of Organized Crime?“. *Journal of Public Law*, Emory University Law School, Atlanta, vol. 20, No. 1, 1971, стр. 71–84.
- UNODC, *Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes*, Vienna, 2011.
- Fiorentini Gianluca, „Organized crime and illegal markets“, Bouckaert, Boudewijn and De Geest, Gerrit (eds.), *Encyclopedia of Law and Economics, Volume V. The Economics of Crime and Litigation*, Cheltenham, Edward Elgar, 2000,

<http://encyclo.findlaw.com/8400book.pdf>, 14/12/2015.

Council of Europe, *Organized Crime Situation Report 2004 – Focus on the threat of cybercrime*, Strasbourg, 2004.

Weenink Anton, HuismanSander, Van der Laan Franca, *Crime without frontiers: Crime Pattern Analysis Eastern Europe, 2002–2003*, Landelijke Politiediensten, Driebergen Korps, 2004.

Goran N. Boskovic, Sreten M. Jugovic

LEGAL AND POLITICAL ASPECTS OF CONFISCATION OF CRIMINAL ASSETS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Resume

The consequences carried by organised crime reflect not only in the particular criminal acts, but also, much more, in the possibility to influence, directly or indirectly, state decisions in the sphere of its economy or politics, and even the international relations as a whole. The authors' thesis is that financial gain is one major motive for the commission of serious criminal offences, and that illegally obtained funds are either used to finance new criminal activities or *laundered* to be infiltrated into legitimate economic channels, by which means not only the economic, but also most often the political power of organised criminal groups is exercised. The authors place particular emphasis on the necessity to confiscate the proceeds of criminal activity – a *sui generis* measure, as a powerful tool that neutralises the financial base of criminal structures, prevents their active engagement and strategically *undermines* the levers of economic power of organised crime.

To criminal structures, it is *money* that plays the key role, above all. Specifically, the traditional criminal law sanctions, or even decades-long prison sentences, caused little reaction compared to the seizure of criminal proceeds from the perpetrators themselves. In this context, it is crucial to the efficiency of the financial investigation to insist that it be conducted in parallel to the criminal investigation, and even on the possibility for the financial investigators to actively participate in criminal processions from their beginning (pro-active model), in particular in situations involving organised and economic crime.

In addition, it is particularly important to strengthen professional and technical capacity of the Financial Investigation Unit and create specialised training and continuing professional development programmes. Also important would be the integration of databases of various state authorities into a single electronic system, to be accessed by the Financial Investigation Unit and other public security services, which would enable significant saving of resources and their efficient allocation with regard to priorities in the police work.

In the domain of work of the Directorate for Seized and Confiscated Assets Management, it is necessary to retain economic experts, in order to ensure that seized assets are disposed of in the best possible way, because the idea of the legislator is not to turn seized capital into *dead* capital, which will only generate even greater costs for the state (maintenance, disposal, management), but, on the contrary, to have seized assets disposed of in a manner that will boost the state capital.

The creation of a uniform criminal data collection methodology and the investigation into the volume, concentration and distribution of criminal profit are the necessary preconditions for the creation of strategic priorities in this area. Also essential is the development of the modalities for international mutual cooperation at the strategic and operational levels, and active participation in the activities of international organisations in all phases of financial investigation. The said measures should be made part of strategic priorities in the domain of countering organised crime, and also embodied in the practice of relevant institutions.

Key words: organised crime, illegal income, economic power, seizure of the proceeds of crime

* Овај рад је примљен 22. 02. 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 09. 06. 2016. године.